

Introduction à la critique textuelle

Critique textuelle de la bible hébraïque

Frédérique Michèle Rey, Sophie Robert-Hayek

September 2024

1 La Biblia Hebraica Stuttgartensia & La biblia Hebraica Quinta

32,16–30

EXODUS

141

מִשְׁנָן עֲבֹרֶתֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הַם כְּחִקּוֹת¹⁶ וְלֹא־לֹא מִשְׁהָ אֱלֹהִים¹⁷
קְפָה וְתִפְכָּבָב מִקְפָּב אַלְדוֹתָה וְאַחֲרוֹת עַל־תְּלָלוֹת:¹⁸ וְיִשְׁמַע
וְיִשְׁעַ אֶת־קָדְלָה דָּעַם בְּרֻעָה וְאַגָּרָלָה אֶל־מִשְׁהָ קָל מִלְתָמָה כְּמַחְנָה:¹⁹ בְּבֵין הַמִּנְחָה וְבֵין הַמִּנְחָה כְּבֵין הַמִּנְחָה וְבֵין הַמִּנְחָה
וְאַנוּ קָל עֲנוֹתָה תְּלָשָׂה
קוֹל עֲנוֹתָא אֲקִי שְׁמָעָ²⁰

וְתוֹךְ כְּאֹשֶׁר קָרְבָּב אֶל־הַמִּתְחָדָה וְיַרְאָה אֶת־הַמִּתְחָדָה וְמִתְחָדָה וְתִהְרָר²¹
אֶת־הַדְּבָרָה אֲשֶׁר עַשְׂלֵה וַיְשַׁרֵּךְ קָאָשׁ עַד אַשְׁר־גָּדָק וְנֹזֵל עַל־פָּנָיו,²²
בְּהַלֵּט וְמַלְאָקָט אֶת־בְּגָן יִשְׂרָאֵל:²³ וְנִאֲמָר מִשְׁהָ אֶל־אַבָּאָן וְהַר־עַשְׂלָה
לְךָ הַעַם הַהֵּה קִרְיַה־בָּאָה עַל־יְהוָה נָדְלָה:²⁴ וְיִזְאָר אַבָּאָן אֶל־²⁵
מִירָא אֶת־דְּבָרָה תְּקָה וְיַעֲשֵׂה אֶת־הַדְּבָרָם כִּי־בְּרַעְעָה הָאָהָרָן לְזִקְנָה וְיַעֲשֵׂה
עַשְׂדָּלָנוּ אֶלְיוֹנָים אֲשֶׁר לִיכְוֹ לְגַנְגָּשׁ פְּרִיעָה מִשְׁהָ אַיִשׁ אֲשֶׁר תְּלַלֵּנוּ²⁶
מִאֲנִין מִרְאִים לְאָזְרָעָנוּ מִזְהָהָה:²⁷ וְנִאֲמָר לְדָבָר לְמַיִּם וְלַבָּבָם
הַחֲלֵקָו וְיַמְנָרָי וְאַלְלָקָרָא וְאַלְלָקָרָה וְזָאָה גַּעַלְלָה נָהָה:²⁸ וְיַרְאָה מִשְׁהָ
אֶת־דְּבָרָם כִּי־פְּרִיעָה הָוָא יִרְכְּבָה אֶת־הָרָן לְשִׁמְךָ הַקְּמָנָה:²⁹ וְיַעֲשֵׂה
מִשְׁלָה בְּשֻׁעָר הַמִּקְדָּשָׁה וְלֹא־אָמָר מִי לְזֹהָעָה אַלְיָה וְוְאַסְפָּה אַלְיָה פְּלַ-כָּנָן³⁰
לְעֵינָי:³¹ וְנִאֲמָר לְדָבָר קָדָה אֶת־אַנְדָּרָה אֶלְיָה אַלְיָה שְׁרָאֵל שְׁמוֹ אַשְׁ-תְּרָבוֹ³² כַּדְבָּר בְּ-בָבָרָם.
עַל־יְרָבוֹ עַבְרוֹלָה לְשָׁלוֹן מִשְׁעָר לְשָׁעָר קְפָתָה וְהַרְעָן אַשְׁ-אַתְּ-אַתְּ-אַתְּ³³
אַיִשׁ אַתְּ-רַגְצָהוּ אַיִשׁ אַתְּ-קָרְבָּנוּ:³⁴ וְיַגְעַשׁ בְּגָלָן קָרְבָּר מִזֶּה
וְפֶלֶל מִנְ-הַשְּׁמָט בְּנֵים הַהֵּה אֲשֶׁר־לְשָׁלַשׁ אַלְפִּי אַשְׁ-³⁵ מִשְׁהָ³⁶ וְיִזְאָר מִשְׁהָ³⁷
מִלְאָאָדָרְכָּי רַיּוֹת לְזֹהָעָה כִּי אַשְׁ-כָּבָנָה וּבְאַתְּ וְלֹקָנָה אַלְלָקָבָם³⁸
הַיּוֹם בְּ-קָרְבָּה:³⁹ וְהַלְלָה קְפָתָה וְיַאֲכָר מִשְׁהָ אֶל־הַלְלָה אַפְּקָם
הַשְּׁמָטָה קְרָלָה וְעַפְקָה אַעֲלָה אֶל־הַדְּבָרָה אַלְיָה אַכְּבָרָה בְּ-בָעָר⁴⁰

¹⁶ Mm 598, Q^{dece} additi, Or sine Q, cf. Mm sub loco. ¹⁷ Mm 1269. ¹⁸ Mm 2421. ¹⁹ Mm 599.

²⁰ Mm 598. ²¹ Mm 11. ²² Mm 1087. ²³ Mm 600. ²⁴ Mm 601. ²⁵ Gn 32,21.

²⁶ sic L, mlt. Mss Edd ²⁷ || ²⁸ σικμίν(Ε5) + Μωυσῆς || ²⁹ σικμίν cf. Ε, frt exc vb || ³⁰ από την οργή || ³¹ από την οργή (= ζετρά?) τοι λαού τούτου || ³² μετρού cf 25 || ³³ από την οργή || ³⁴ από την οργή || ³⁵ από την οργή || ³⁶ από την οργή || ³⁷ από την οργή || ³⁸ από την οργή || ³⁹ από την οργή || ⁴⁰ από την οργή || ⁴¹ από την οργή || ⁴² από την οργή || ⁴³ από την οργή || ⁴⁴ από την οργή || ⁴⁵ από την οργή || ⁴⁶ από την οργή || ⁴⁷ από την οργή || ⁴⁸ από την οργή || ⁴⁹ από την οργή || ⁵⁰ από την οργή || ⁵¹ από την οργή || ⁵² από την οργή || ⁵³ από την οργή || ⁵⁴ από την οργή || ⁵⁵ από την οργή || ⁵⁶ από την οργή || ⁵⁷ από την οργή || ⁵⁸ από την οργή || ⁵⁹ από την οργή || ⁶⁰ από την οργή || ⁶¹ από την οργή || ⁶² από την οργή || ⁶³ από την οργή || ⁶⁴ από την οργή || ⁶⁵ από την οργή || ⁶⁶ από την οργή || ⁶⁷ από την οργή || ⁶⁸ από την οργή || ⁶⁹ από την οργή || ⁷⁰ από την οργή || ⁷¹ από την οργή || ⁷² από την οργή || ⁷³ από την οργή || ⁷⁴ από την οργή || ⁷⁵ από την οργή || ⁷⁶ από την οργή || ⁷⁷ από την οργή || ⁷⁸ από την οργή || ⁷⁹ από την οργή || ⁸⁰ από την οργή || ⁸¹ από την οργή || ⁸² από την οργή || ⁸³ από την οργή || ⁸⁴ από την οργή || ⁸⁵ από την οργή || ⁸⁶ από την οργή || ⁸⁷ από την οργή || ⁸⁸ από την οργή || ⁸⁹ από την οργή || ⁹⁰ από την οργή || ⁹¹ από την οργή || ⁹² από την οργή || ⁹³ από την οργή || ⁹⁴ από την οργή || ⁹⁵ από την οργή || ⁹⁶ από την οργή || ⁹⁷ από την οργή || ⁹⁸ από την οργή || ⁹⁹ από την οργή || ¹⁰⁰ από την οργή || ¹⁰¹ από την οργή || ¹⁰² από την οργή || ¹⁰³ από την οργή || ¹⁰⁴ από την οργή || ¹⁰⁵ από την οργή || ¹⁰⁶ από την οργή || ¹⁰⁷ από την οργή || ¹⁰⁸ από την οργή || ¹⁰⁹ από την οργή || ¹¹⁰ από την οργή || ¹¹¹ από την οργή || ¹¹² από την οργή || ¹¹³ από την οργή || ¹¹⁴ από την οργή || ¹¹⁵ από την οργή || ¹¹⁶ από την οργή || ¹¹⁷ από την οργή || ¹¹⁸ από την οργή || ¹¹⁹ από την οργή || ¹²⁰ από την οργή || ¹²¹ από την οργή || ¹²² από την οργή || ¹²³ από την οργή || ¹²⁴ από την οργή || ¹²⁵ από την οργή || ¹²⁶ από την οργή || ¹²⁷ από την οργή || ¹²⁸ από την οργή || ¹²⁹ από την οργή || ¹³⁰ από την οργή || ¹³¹ από την οργή || ¹³² από την οργή || ¹³³ από την οργή || ¹³⁴ από την οργή || ¹³⁵ από την οργή || ¹³⁶ από την οργή || ¹³⁷ από την οργή || ¹³⁸ από την οργή || ¹³⁹ από την οργή || ¹⁴⁰ από την οργή || ¹⁴¹ από την οργή || ¹⁴² από την οργή || ¹⁴³ από την οργή || ¹⁴⁴ από την οργή || ¹⁴⁵ από την οργή || ¹⁴⁶ από την οργή || ¹⁴⁷ από την οργή || ¹⁴⁸ από την οργή || ¹⁴⁹ από την οργή || ¹⁵⁰ από την οργή || ¹⁵¹ από την οργή || ¹⁵² από την οργή || ¹⁵³ από την οργή || ¹⁵⁴ από την οργή || ¹⁵⁵ από την οργή || ¹⁵⁶ από την οργή || ¹⁵⁷ από την οργή || ¹⁵⁸ από την οργή || ¹⁵⁹ από την οργή || ¹⁶⁰ από την οργή || ¹⁶¹ από την οργή || ¹⁶² από την οργή || ¹⁶³ από την οργή || ¹⁶⁴ από την οργή || ¹⁶⁵ από την οργή || ¹⁶⁶ από την οργή || ¹⁶⁷ από την οργή || ¹⁶⁸ από την οργή || ¹⁶⁹ από την οργή || ¹⁷⁰ από την οργή || ¹⁷¹ από την οργή || ¹⁷² από την οργή || ¹⁷³ από την οργή || ¹⁷⁴ από την οργή || ¹⁷⁵ από την οργή || ¹⁷⁶ από την οργή || ¹⁷⁷ από την οργή || ¹⁷⁸ από την οργή || ¹⁷⁹ από την οργή || ¹⁸⁰ από την οργή || ¹⁸¹ από την οργή || ¹⁸² από την οργή || ¹⁸³ από την οργή || ¹⁸⁴ από την οργή || ¹⁸⁵ από την οργή || ¹⁸⁶ από την οργή || ¹⁸⁷ από την οργή || ¹⁸⁸ από την οργή || ¹⁸⁹ από την οργή || ¹⁹⁰ από την οργή || ¹⁹¹ από την οργή || ¹⁹² από την οργή || ¹⁹³ από την οργή || ¹⁹⁴ από την οργή || ¹⁹⁵ από την οργή || ¹⁹⁶ από την οργή || ¹⁹⁷ από την οργή || ¹⁹⁸ από την οργή || ¹⁹⁹ από την οργή || ²⁰⁰ από την οργή || ²⁰¹ από την οργή || ²⁰² από την οργή || ²⁰³ από την οργή || ²⁰⁴ από την οργή || ²⁰⁵ από την οργή || ²⁰⁶ από την οργή || ²⁰⁷ από την οργή || ²⁰⁸ από την οργή || ²⁰⁹ από την οργή || ²¹⁰ από την οργή || ²¹¹ από την οργή || ²¹² από την οργή || ²¹³ από την οργή || ²¹⁴ από την οργή || ²¹⁵ από την οργή || ²¹⁶ από την οργή || ²¹⁷ από την οργή || ²¹⁸ από την οργή || ²¹⁹ από την οργή || ²²⁰ από την οργή || ²²¹ από την οργή || ²²² από την οργή || ²²³ από την οργή || ²²⁴ από την οργή || ²²⁵ από την οργή || ²²⁶ από την οργή || ²²⁷ από την οργή || ²²⁸ από την οργή || ²²⁹ από την οργή || ²³⁰ από την οργή || ²³¹ από την οργή || ²³² από την οργή || ²³³ από την οργή || ²³⁴ από την οργή || ²³⁵ από την οργή || ²³⁶ από την οργή || ²³⁷ από την οργή || ²³⁸ από την οργή || ²³⁹ από την οργή || ²⁴⁰ από την οργή || ²⁴¹ από την οργή || ²⁴² από την οργή || ²⁴³ από την οργή || ²⁴⁴ από την οργή || ²⁴⁵ από την οργή || ²⁴⁶ από την οργή || ²⁴⁷ από την οργή || ²⁴⁸ από την οργή || ²⁴⁹ από την οργή || ²⁵⁰ από την οργή || ²⁵¹ από την οργή || ²⁵² από την οργή || ²⁵³ από την οργή || ²⁵⁴ από την οργή || ²⁵⁵ από την οργή || ²⁵⁶ από την οργή || ²⁵⁷ από την οργή || ²⁵⁸ από την οργή || ²⁵⁹ από την οργή || ²⁶⁰ από την οργή || ²⁶¹ από την οργή || ²⁶² από την οργή || ²⁶³ από την οργή || ²⁶⁴ από την οργή || ²⁶⁵ από την οργή || ²⁶⁶ από την οργή || ²⁶⁷ από την οργή || ²⁶⁸ από την οργή || ²⁶⁹ από την οργή || ²⁷⁰ από την οργή || ²⁷¹ από την οργή || ²⁷² από την οργή || ²⁷³ από την οργή || ²⁷⁴ από την οργή || ²⁷⁵ από την οργή || ²⁷⁶ από την οργή || ²⁷⁷ από την οργή || ²⁷⁸ από την οργή || ²⁷⁹ από την οργή || ²⁸⁰ από την οργή || ²⁸¹ από την οργή || ²⁸² από την οργή || ²⁸³ από την οργή || ²⁸⁴ από την οργή || ²⁸⁵ από την οργή || ²⁸⁶ από την οργή || ²⁸⁷ από την οργή || ²⁸⁸ από την οργή || ²⁸⁹ από την οργή || ²⁹⁰ από την οργή || ²⁹¹ από την οργή || ²⁹² από την οργή || ²⁹³ από την οργή || ²⁹⁴ από την οργή || ²⁹⁵ από την οργή || ²⁹⁶ από την οργή || ²⁹⁷ από την οργή || ²⁹⁸ από την οργή || ²⁹⁹ από την οργή || ³⁰⁰ από την οργή || ³⁰¹ από την οργή || ³⁰² από την οργή || ³⁰³ από την οργή || ³⁰⁴ από την οργή || ³⁰⁵ από την οργή || ³⁰⁶ από την οργή || ³⁰⁷ από την οργή || ³⁰⁸ από την οργή || ³⁰⁹ από την οργή || ³¹⁰ από την οργή || ³¹¹ από την οργή || ³¹² από την οργή || ³¹³ από την οργή || ³¹⁴ από την οργή || ³¹⁵ από την οργή || ³¹⁶ από την οργή || ³¹⁷ από την οργή || ³¹⁸ από την οργή || ³¹⁹ από την οργή || ³²⁰ από την οργή || ³²¹ από την οργή || ³²² από την οργή || ³²³ από την οργή || ³²⁴ από την οργή || ³²⁵ από την οργή || ³²⁶ από την οργή || ³²⁷ από την οργή || ³²⁸ από την οργή || ³²⁹ από την οργή || ³³⁰ από την οργή || ³³¹ από την οργή || ³³² από την οργή || ³³³ από την οργή || ³³⁴ από την οργή || ³³⁵ από την οργή || ³³⁶ από την οργή || ³³⁷ από την οργή || ³³⁸ από την οργή || ³³⁹ από την οργή || ³⁴⁰ από την οργή || ³⁴¹ από την οργή || ³⁴² από την οργή || ³⁴³ από την οργή || ³⁴⁴ από την οργή || ³⁴⁵ από την οργή || ³⁴⁶ από την οργή || ³⁴⁷ από την οργή || ³⁴⁸ από την οργή || ³⁴⁹ από την οργή || ³⁵⁰ από την οργή || ³⁵¹ από την οργή || ³⁵² από την οργή || ³⁵³ από την οργή || ³⁵⁴ από την οργή || ³⁵⁵ από την οργή || ³⁵⁶ από την οργή || ³⁵⁷ από την οργή || ³⁵⁸ από την οργή || ³⁵⁹ από την οργή || ³⁶⁰ από την οργή || ³⁶¹ από την οργή || ³⁶² από την οργή || ³⁶³ από την οργή || ³⁶⁴ από την οργή || ³⁶⁵ από την οργή || ³⁶⁶ από την οργή || ³⁶⁷ από την οργή || ³⁶⁸ από την οργή || ³⁶⁹ από την οργή || ³⁷⁰ από την οργή || ³⁷¹ από την οργή || ³⁷² από την οργή || ³⁷³ από την οργή || ³⁷⁴ από την οργή || ³⁷⁵ από την οργή || ³⁷⁶ από την οργή || ³⁷⁷ από την οργή || ³⁷⁸ από την οργή || ³⁷⁹ από την οργή || ³⁸⁰ από την οργή || ³⁸¹ από την οργή || ³⁸² από την οργή || ³⁸³ από την οργή || ³⁸⁴ από την οργή || ³⁸⁵ από την οργή || ³⁸⁶ από την οργή || ³⁸⁷ από την οργή || ³⁸⁸ από την οργή || ³⁸⁹ από την οργή || ³⁹⁰ από την οργή || ³⁹¹ από την οργή || ³⁹² από την οργή || ³⁹³ από την οργή || ³⁹⁴ από την οργή || ³

1.1 Lire un appareat critique, Ruth 1,1

RUTH

1 וַיְהִי בָּיֹם שְׁפִט הַשָּׁפִטים וַיְהִי רָעֵב בָּאָרֶץ וַיָּלֹךְ אִישׁ מִבֵּית [א]^ה^ג^ד^ב^ג^ב בָּחָר מֶלֶךְ לְמִזְרָח^ה^ג^ב

לְחַם וְהַוְרָה לְנוֹר' בְּשָׂרֵי מוֹאָב הוּא וְאֲשָׁרוֹ וְשָׁנִיאָן בְּנֵיו: ² וְשָׁם הָאִישׁ^ג^ב^ב

אַלְיָמָלָך וְשָׁם אֲשָׁתוֹ נָעָמִי וְשָׁם שְׁנִיאָן בְּנֵיו מִחְלָן וּכְלִיּוֹן אֲפָרָתִים^ג^ב^ב

מִבֵּית לְחַם יְהוּדָה וַיָּלֹא שְׁדִירָמוֹאָב וְיְהוּדָה: ³ וְיִמְתָּחָת אַלְיָמָלָך^ג^ב^ב

אִישׁ נָעָמִי וְתַשְׁאָר דָּיָה וְשָׁנִיאָן בְּנֵיה: ⁴ וַיִּשְׁאַו לָהּ נְשִׁים מִאָבָיוֹת שָׁם^ב^ב^ב

הָאַחַת עֲרָפָה וְשָׁם הַשְׁנִית רְוִית וְיִשְׁבּוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שְׁנִים: ⁵ וַיִּקְרֹבוּ^ב^ב^ב

גַּם-שְׁנִיהם מִחְלָן וּכְלִיּוֹן וְתַשְׁאָר הָאִשָּׁה מִשְׁנִי יְלֻכָּה וְמִאִישָׁה:^ב^ב^ב

וְתַּקְמִים הַיָּא וּכְלִתְיָה וְתַשְּׁבּוּ מִשְׁנִי מוֹאָב כִּי שְׁמַעַת בְּשָׂרֵה מוֹאָב^ב^ב^ב

כִּירְפָּקֶד יְהוָה אֶת-עָפָעוֹ לְתַתְּ לְחַם: ⁷ וְהַצָּא מִן-הַמִּקְומָם אֲשֶׁר^ב^ב^ב

הִזְתַּחַדְשָׁמָה וְשְׁתִּי כְּלִתְיָה עַמָּה וְתַלְכָנָה בְּלָרָךְ לְשִׁוב אַל-אָרֶן^ב^ב^ב

יְהוּדָה: ⁸ וְהַאֲמִר גַּעַמְלִי לְשִׁתְיִי כְּלִתְיָה לְכָנָה שְׁבָנָה אִשָּׁה לְבֵית אַמָּה^ב^ב^ב

יְעַשָּׂה יְהוָה עַמְּכֶם חָסֵד כִּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עַמְּהַמְּתִים וְעַמְּדִים: ⁹ וַיַּעֲשֵׂה^ב^ב^ב

יְהוָה לְכֶם וּמִצָּאן מִנוֹהָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁה וְתַשְּׁק לְתַנְּן וְתַשְּׁאַנְהָ קְוָלוֹן^ב^ב^ב

וְתַבְכִּינָה: ¹⁰ וְהַאֲמִרְנָה לְהָ כִּירָאָתָךְ נְשִׁיבָה לְעַמְּךָ: ¹¹ וְהַאֲמִר גַּעַמְלִי^ב^ב^ב

שְׁבָנָה בְּנֵי לְמִהְהָ תְּלִכָּנָה עַמִּי קָעֹד-לְלִי בְּנִים בְּמַעַי וְהַיּוּ לְכֶם^ב^ב^ב

לְאָנָשִׁים: ¹² שְׁבָנָה בְּנֵי לְכָן כִּי זָקְנָתִי מִהְנוֹת לְאִישׁ כִּי אָמְרָתִי יְשָׁ^ב^ב^ב

לְיִ תְּקֹהָ גַּם הַיִּתְיָה הַלִּילָה לְאִישׁ וְגַם יְלִדְתִּי בְּנִים: ¹³ הַלְּקָנָן^ב^ב^ב

תְּשִׁבְרָנָה עַד אֲשֶׁר יָגַדְלֵי הַלְּהָן תְּעַנְּנָה לְבָלָהִי הַיּוֹת לְאִישׁ אֶל-בְּנֵי^ב^ב^ב

כִּירְמָרְלִי מְאָל מִקְםָ כִּירְצָאָה בֵּי יְדֵיְהָ וְתַשְּׁנָה קְוָלוֹן^ב^ב^ב

וְתַבְכִּינָה עַזְדָּ וְתַשְּׁק עֲרָפָה לְחַמּוֹתָה וְרוֹת גְּבָקָה בָּה: ¹⁵ וְהַאֲמִר^ב^ב^ב

הַנָּהָ שָׁבָה יְבָמָתָךְ אֶל-עַמָּה וְאֶל-אָלְתִּיָּה שָׁבוּי אַחֲרִי יְבָמָתָךְ: ^ב^ב^ב

Cp 1 ¹Mm 91. ²Mm 1168. ³Mm 3660. ⁴Mm 377. ⁵Mm 33. ⁶Mm 2329. ⁷Mp sub loco. ⁸Gn 24,28.

⁹Mm 1506. ¹⁰Mm 190. ¹¹Mm 3661. ¹²Mm 1551. ¹³Oklh 357. ¹⁴Mm 2506.

Cp 1,1 ^{a-a} **σ*** ἐν τῷ κρίνειν = בְּשָׁפֶט; **σ** om σְּפִט || ^b **σ**(**σ**) om σְּפִט ut Q
וְתַשְּׁבּ אֶל-עַמָּה || ¹⁴ ^a **σ** + καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν λαὸν αὐτῆς, frt I ^b יְעַשֵּׂה

Questions:

- Quel est le texte édité ?
- Quelle sont les différentes zone autour du texte ?
- Identifier les deux premiers lieux variants et expliquer l'apparat critique.
- Vérifier votre propre réponse à la question précédente en allant consulter (en ligne) les témoins et/ou les éditions concernées.

1.2 Construire un appareil critique : Ruth 1-2

Textes

Codex de Leningrad

1 וַיְהִי בִּימֵי שֻׁפֶט הַשְׁפֹטִים וַיָּהִי רָעַב בָּאָרֶץ וַיָּלֹךְ אִישׁ מִבֵּית לְחֵם יְהוָה לְגֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הַוָּא וְאַשְׁתָּו וְשָׂנִי בְּנֵי:
2 וְשָׁם הָאִישׁ אָלִימָלֶךְ וְשָׁם אַשְׁתָּו נָעֲמִי וְשָׁם שָׁנִי בְּנֵי | מַחְלָן וּכְלִיּוֹן אֲפְרַתִּים מִבֵּית לְחֵם יְהוָה וַיָּבֹא שָׂדֵי מוֹאָב וַיָּהִי שָׁם:

4Q104 (4QRuth^a) frg. 1, lignes 1-4

- 1 וַיְהִי בִּימֵי שֻׁפֶט הַשְׁפֹטִים וַיָּהִי רָעַב בָּאָרֶץ וַיָּלֹךְ אִישׁ מִבֵּית לְחֵם [
- 2 יְהוָה לְגֹר בְּשָׂדֵה מוֹאָב הַוָּא וְאַשְׁתָּו וְשָׂנִי בְּנֵי וְשָׁם האי] שָׂדֵי [
- 3 וְשָׁם אַשְׁתָּו נָעֲמִי וְשָׁם שָׁנִי בְּנֵי מַחְלָן וּכְלִיּוֹן אֲפְרַתִּים מִבֵּית לְחֵם]
- 4 [יהו] דָה וַיָּבֹא שָׂדֵה מוֹאָב וַיָּשִׁבוּ שָׁם

4Q105 (4QRuth^b) frg. 1-3, lignes 1-2

[[[
1 בְּנֵי שָׁם	2 מִבֵּית לְחֵם	שָׁדֵי]

Codex Alexandrinus

1 Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμεραῖς εν τῷ κρίνειν τοὺς κριτὰς καὶ ἐγένετο λιμὸς ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐπορεύθη ἀνὴρ ἀπὸ Βαιθλεεμ τῇς Ιουδα τοῦ παροικῆσαι ἐν ἀγρῷ Μωαβ, αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ δύο σίοι αὐτοῦ.
2 καὶ ὄνομα τῷ ἀνδρὶ Αβιμελεχ, καὶ ὄνομα τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Νωεμιν, καὶ ὄνομα τοῖς δύσιν σίοις αὐτοῦ Μααλων καὶ Χελαιων, Εφραθαῖοι ἐκ Βαιθλεεμ τῇς Ιουδα· καὶ ἥλθοσαν εἰς ἀγρὸν Μωαβ καὶ ἤσαν ἔκει.

Sur la base des témoins ci-dessus, refaire l'appareil critique de Ruth 1:1 et construire l'appareil critique de Ruth 1:2.

1. Collation des manuscrits hébreux : aligner l'ensemble des témoins hébreux
2. Collation des deux témoins grecs
3. Bonus chercher les témoins manuscrits sur Internet et vérifier les lectures données sur les photos des manuscrits.

2 Exercices étiologie de la variante

2.1 Exercice 1 – Jg 20:13

TM: וְלֹא אָבָו בְּנֵי

Qal acc. 3ème pers. plur. אָבָו «vouloir»

«Ils ne voulurent pas Benjamin»

LXX: καὶ οὐκ εὐδόκησαν οἱ σιοὶ Βενιαμίν

εὐδόκησαν – Aor. 3ème pers. plur. de εὐδοκέω «vouloir»

«Les fils de Benjamin ne voulurent pas»

2.2 Exercice 2 – Dt 31:1

TM: וַיָּלֹךְ מֹשֶׁה וַיֹּדַבֵּר אֶת־הַדְבָרִים הָאֶלְهִים

4QDeut^b: וַיָּכֹל מֹשֶׁה לְדֹבֶר אֶת כָּל הַדְבָרִים

וַיָּכֹל verbe inac. 3ème pers. masc. sing. de כָּל הַ «finirachever»

LXX: καὶ συνετέλεσεν Μωυσῆς λαλῶν πάντας τοὺς λόγους τούτους

συνετέλεσεν - aor. 3 pers. sing. de συντελέω «finir»

λαλῶν - λαλέω part. pres. nom. masc. sing.

2.3 Exercice 3 – Os 6:5

TM: אַזְרִיךְ יָצָא וּמְשֻׁפֵּט
טֻפְשָׁת - Plur. + suf. 2ème pers. masc. sing. de טֻפְשָׁת «tes jugements»
LXX: καὶ τὸ κρίμα μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται
ἐξελεύσεται - ἐξέρχομαι ind. fut. moyen 3ème pers. sing. «sortir»

2.4 Exercice 4 – Psa 22:30

TM: לֹא חִיָּה נֶפֶשׁ
חִיָּה Piel acc. 3 pers. masc. sing. de חִיָּה «vivre»
LXX: καὶ οὐ ψυχὴ μου αὐτῷ ζῇ^j
ζῇ ind. prés. act. 3 pers. sing. de ζάω “vivre”

Exercice 5 – Dt 32:8

TM: צָב גָּבְלַת עָמִים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְבֶּה
Verbe Hiph. 3 masc. sing. de צָב «placer établir définir»
גָּבְלַת «frontières»
מִסְפָּר «nombre»
בְּנֵי אֱלֹהִים 4QDeut^j:
LXX: ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ
ἔστησεν - ἔστημι ind. aor. 3ème pers. sing. «établir placer»
ὅρια - acc. neutre plur. de ὅριον «territoire»
Les manuscrits de la LXX varient entre ἀγγέλων θεοῦ et σιῶν θεοῦ (voir l'apparat critique de la LXX)

Exercice 6 – Si 41:5

Ms A: שׁׁמְעָה לְיִשְׁפּוֹת אֲמָת
«Celui qui m'écoute jugera (en) vérité»
LXX: ὁ ὑπακούων αὐτῆς κρινεῖ ἐθνη
«Celui qui m'écoute jugera les nations»
ὑπακούων - part. prés. de ὑπακούω «écouter»

Exercice 7 – Gn 15:11

TM: וַיְשַׁב אַתְּם אַבְרָם
וַיְשַׁב - Hiph. 3 pers. masc. sing. de נִשְׁבַּב «chasser renvoyer»
LXX: καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς Αβραμ
συνεκάθισεν - ind. aor. 3 pers. sing. συγκαθίζω «s'assoir avec»

3 Travaux pratiques - Analyse de Deut 32

3.1 Texte et traduction de 4Q44

4Q44 frag. 2-5 i

[...]¹וְיָהִוָּה מֶרֶב אֱלֹהִים[...]
[אֵין]^{32,37} אֲשֶׁר חָסַי בָּנָיו²
[בָּנָיו]^{32,38} אֲשֶׁר[בָּנָיו]³
[שְׁחוֹן]⁴ [סְכִימָם]
[קְוָמוּ]⁵ וַיְשֻׂרְכָּם יְהוָה עַליכֶם סִתְרָה
[רְאוּ]^{32,39} עֲתָה[כִּי גַּם]⁶ הָא וְאַنְךָ אֱלֹהִים עַמְּדָי
[אָנוּ]⁷ אָמִיתָה מְחַצֵּיתָ וְאַנְךָ אָרְפָּא⁸
[אָנֵן מִזְרָחָ]^{32,40} מִצְרָא⁹ אָא אַלְעָלָן¹⁰ שְׁמִים יְהִי
[אָמָרְתִּי]⁹ חֵי[אָגְבִּי]¹¹ לְעוֹלָם
[אָמָתְשָׁנִתְיִבְּרָקְחָרְבִּי]^{32,41} וְתַחַזְרִי
[בְּמִשְׁפְּט יְהִי]¹¹ אֲשֶׁר נִקְרָא^{לְנִקְרָא}

4Q44 frag. 5 ii

[וְלֹמְשָׁגֶן]¹ אֵי אֲשָׁלָם
[אֲשֶׁר]^{32,42} כְּחֵי מָדָם²
[וְחַרְבִּי]³ תֹּאכְלֵב בָּשָׁר³
[מָמָד]⁴ חָלֵל וְשָׁבֵיה⁴
[וּמְרוֹאָשׁ]⁵ פָּרָעָות אַזְבָּב⁴

4Q44 frag. 2-5 ii

1^{32,37}[Et] YHWH¹[d]it: «Où sont leurs Dieux,】 2 le r[o]c² où³
[ils s'abritaient,] 3^{32,38}où ils mangeaient les]grai[sses⁴ de [leurs]
sacrifi[ces,] 4 [buvaient] le vin [de leurs libations?] 5 [Qu'ils se
lèvent et] qu'ils vous secourent, [qu'ils soient⁵ sur vous une pro-
tection.] 6^{32,39}Voyez maintenant que c'est moi, qui suis moi, et
qu'il n'est point de dieux à côté de moi. 7 C'est moi qui fais mou-
rir et qui fais vivre, je blesse et c'est moi qui guéris 8 et personne
ne délivre de ma main.^{32,40}Car je lève ma main vers le ciel. 9 et
je dis: «Je suis vivant pour toujours». 10^{32,41}Si j'affute l'éclair
de mon épée, 11 et si ma main saisit le jugement, je rendrai ven-
geance contre mes adversaires.

4Q44 frag. 5 ii

1 et je rétribuerai ceux qui me haïssent.
2^{32,42}Que j'enivre⁶ mes flèches de sang,
3 et que mon épée dévore de la chair,
4 du sang des victimes et des captifs,

5 et de la tête des chevelus de l'ennemi.»
6^{32,43} Cieux², réjouissez-vous avec lui³,
7 et prosternez vous devant lui, tous les dieux⁴
8 Car il vengera le sang de ses fils⁵
9 Et il rendra vengeance contre ses adversaires
10 Et rétribuera ceux qui le haïssent⁶,
11 Tandis qu'il purifiera⁷ la terre⁸ de son peuple.

3.2 Texte Massorétique

40 ⁴⁰διτι ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου
καὶ δούσμαι τὴν δέξιάν μου
καὶ ἔως Ζῶ ἐγώ εἰς τὸν αἰῶνα,
41 ⁴¹διτι παροξυνῶν ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν μου,
καὶ ἀνθέεται κρίματος ἡ χείρ μου,
καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἔχθροῖς,
καὶ τοῖς μισοῦσι με ἀνταποδώσω·
42 ⁴²μενόν τὰ βέλη μου ἀφ' ἀλματος,
καὶ ἡ μάχαιρα μου καταφέγγεται κρέα,
ἀφ' ἀλματος τραυματιῶν καὶ αλχαλωσίας,
ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἔχθρον.

ABFMV (848) O^o C^o bdfn-78^osty-83^oz-83° al verss

40 διτι] ο 108° | εἰς τὸν οὐρανὸν] post μον 1° tr Cant^{Verec}; om τὸν 537 | om τὴν χειρά μον 73 | καὶ 1° — μον 2°] om καὶ Aeth^{CG}; sub ÷ Syh; > Fb 58^{ixt} = Μ | τὴν δεῖσιά (-εια 458) A B F 426-707 56 44-458*(cprm) 30-85^{ixt}.344^{ixt}.346^{ixt} 28 55 Cyt II 1253 IX 748] τη δέξια rell = Re | τὸν 2°] + autov 122° | τὸν αἰῶνα τους αιωνας 246; + oaeucū Le^{codd} 100

41 διτι] καὶ 707 Aeth | om ὃς διστραψή Clem I 130 | ὁς] α 509 | τη μαχαιρα 125° | μάχαιρα μον] sur ras 707; + et sagittas mea coniunctudo in eis Le^{codd} 419 | κεφαλος] post μον 2° tr Le^{codd} 419 | μον 2°] + και εκδικων Thit II 1009 1464; + και εκδι κησει A^o | om καὶ 2° — fin Le^{codd} 330 | καὶ 2°] ^ 3° PsVig Varim I 22; + autov Clem I 130 | ἀνταποδώσων 1°] -sei Procop 2668; απο. B | τοῖς ἔχθροις] + μον Fb 58-376-707 414 246 54'-75*(cprm) 83° 59 407 Th II 1464 Le^{codd} 100 Cant^B Aeth Arab Arm Co Syh = Μ | om τοῖς 2° 72(1) | με ἀνταποδώσων Fb] autov ανταποδώσει Procop 2668; om με B F 707 WL-127 30-344 71 508 Clem I 130 Le^{codd} (sed hab Sicht)

42 init] pr καὶ 19 59 Aeth Arm^a | βέλη μον] βέλημα 376 509; om μον 618° 83 (sed hab Ald) | dφ' αἰματος 1°] > Did Ps 85.28 (sed hab 260.23); + eorum Sa^o; + τραυματιῶν 551: ex sq | ἀφ' 1° ερ 83 (sed hab Ald); > Le^{codd} 250 330 419 Cant^M 8in; ^ 2° B (sed hab Sixt) | om μον 2° 551 | καταράσσεται A F M V 29-64-376 55 130-344-346 121-318 509 Did 378 Hiob 162.4 Ps 85.28 φαγετων 16 44 71; φαγ. (-γετα 314) Fb rell ↓ | om κρέα Did 378 Hiob 162.6 Ps 85.28 260.63 | dφ' αἰματος 2°] αμα Did Hiob 162.6 Ps 85.28 260.23; απο αιματο Clem I 130; > Sa^o | τραυματιῶν] -ιας 392; + autov WL-54-127^{opm} 59 | om καὶ 2° Arm^a [αλχαλωσίας]-ιον (εκμ. 75) 75 83°; post ἀπὸ tr Cant^M | ἀπὸ] pr καὶ 127 Aeth-CG; > Cant^B | ἔχθρον B F M 29-426 56 WL^{opm}-127 85me-344me-346me 55 Le^{codd} 100 419 Cant^{Gell} MII B δομ 8in Verec Aeth-M Arm^a Co Syh^b = Compl] θεων 72; > AethM(||); + dominī Arm^a; εθνων rell

41 παροξυνῶ] ἀκονήσω Μ | ἀνθέεται] ἐπιλήφεται· κρατήσει 58; κρατήσει Fb
42 καταφέγγεται] ο' α' σ' θ' φάγεται 344 | ἀπό — fin] σ' α nudo capite hostis Syh^m | ἀρχόντων] α' ἀποκεπτασμένων (αποτελ.)^{*} Μ; α' denudatorum Syh^b

43 εὐφράνθητε, οὐδανοί, δμα αστῷ,
καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες νιοὶ θεοῦ·
εὐφράνθητε, ἔνθη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ,
καὶ ἐνσυνσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ·
διτι τὸ αἷμα τῶν νιῶν αὐτοῦ ἐκδικεῖται,
καὶ ἐκδικήσει καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἔχθροῖς,
καὶ τοῖς μισοῦσι ἀνταποδώσει,
καὶ ἐκκαθαριεῖ κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

ABFMV (848) O^o C^o bdfn(767)sty-52^oz-83° al verss

43 init — θεοῦ 1°] bis scr 52 | οὐδανοί] pr οι 58 Did 594 | δμα] αιμα Ald | αὐτῷ 1°] αντοι 407 Aeth^M; > Aeth^{-M}; ^ 3° 68 | προσκυνησάτωσαν] adoremint^M Le^{codd} 100 | αὐτῷ 2°] αντοι 761° 85^{ixt} 18° 28 | om πάντες 1° B (sed hab Sixt) | νιοὶ A B M^x 58-376-ol⁻¹⁵ 54-75 346me 121-392 18'-122°-669 509 Epiph I 47 III 210 Eus VI 54 Le^{codd} 91 92 94—96 100 325 Cant^M Hil Trin IV 33 Arm Sa^o 17 Syh^bv^u] pr οι 313; (+ οι 46) αγγελοι Hebr 1a Epiph I 38 refl | θεοῦ 1°] εις εις Lat^{codd} 419 Cant^B Verec; + οι θεον 313°; ^ 2° d⁻¹⁰⁴ 318 Sa^o = Ald | om εὐφράνθητης 2°] — αὐτοῦ 1° Epiph I 47 | εὐφράνθητης 2°] epulentur Le^{codd} 100; + ras 8 litt 127 | μετά] bis scr 75^o(|) | om καὶ 2° — θεοῦ 2° 500 = Μ | ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ] confortentur Cant^R | ἐνισχυσάτωσαν] adoren Cant^M; honorificent Hil Trin IV 33 | αὐτῷ 3°] αντοι 426 761 458 85'-343-344^{ixt}. 348° 128-669 28 509 Le^{codd} 260 Cant^M Hil Verec Hil Trin IV 33 Arm; αυτο 602; αυτον 346°; αυτον A F 376-707-ol⁻¹⁵ 56 n⁻⁴⁵⁴ 30-344me 59 Eus VI 54 Thit D^o Le^{codd} Hil Ps LXVII 4 Ruf Can^o 3 Bo Sa^o 18 Syh; > 108 Sa^o | om πάντες 2° Epiph I 47 Sa^o [ἄγγελοι] νιοι V 15-29-82-426-707me C^{'-49} ss['] 47me (500) 550° 76^{ixt} b 106 129-664 WL-458 85 t 71 120 28 55 319 407 Le^{codd} 330 419 Cant^B Verec Hil Ps LXVII 4 Aeth = Sixt; οι νιοι 46'-52' 53 646 Thit I 445^{op} | θεοῦ 2°] > 246 Le^{codd} 250 | om νιῶν 739° | αὐτοι 2°] αντοι 376 246 Thit D^o | ἐδικεῖται Fb] εκηγ. (-τε 707 458) 707 54'-458; -καται B 426 = Ra | καὶ 3^o^4^o Αραβ Bo | ἐδικησει -ση 392; εκηγετει 71 | om καὶ ἀνταποδώσει Thit D^o | καὶ 4^o^6^o 53 | ἀνταποδώσει 1°] αποδ. 46'-52'-313; -σωσ 75 Le^{codd} 398 | δικηη] sub ÷ Syh: cf Η | τοῖς ἔχθροις] + ουν 59; + αυτον A F M V 29-58-376' 56 WL-54' 121 68' Thit D^o Aeth Sa^o Syh = Ald M | καὶ 5° — ἀνταποδώσει 2° = Q] sub ÷ Syh = Μ | μισοῦσι] + με 15: ex ει; + αυτον Fb 58-82-381' C' b d 1/-39 75 318 18-68'-83-120 59 319 407 424 646 Iust. Dial CXXXI 1 Thit D^o Le^{codd} 325 372° 419 Cant^B Aeth Co = Q | ἀνταποδώσει 2°] -σω 15° 414 610°: ex ει; > Le^{codd} 250; + δικηη 509 | ἐκκαθαριει] -σις 122; εικ. 54-75; καθαρ. 707 500-528 767 30' 509 | κύριος Fb] > F 64-426 56° 54 30'-85-344 28 Le^{codd} 330° Bo Sa^o 18 Syh = Μ | τοῦ λαοῦ 2°] τα λαο 458 Thit D^o

48 σομμα] έθρ' αινέσατε έθην λαον αὐτοῦ θτι αίμα δούλων αἴτοις ἐκδικήσει και ἐκδι κίαν ἀνταποδώσει τοῖς θλίψοντις αὐτον και ἐκκαθαριει την γην αἴτοις δ λαος αἴτοι Fb | νιοι] οι νιοι 344 | εὐφράνθητης 2° — αὐτοῦ 1°] α' αἰνοποισατε (aut ει.) έθηη λαος (λαον 73; λαον Procop) αὐτοῦ C' σομμε Eus VI 54 Procop 976 Syh; θ' ἀγαλλάσθε έθηη λαος αἴτοι Eus VI 54 | τοῦ νιῶν (αἴτοι) ol' λ' servorūm Syh; σ' angelorum dei Iah 139 | ἐδικεῖται] ο' ἐδικεῖται 344 | και ult — fin] α' επιρροιατι terram populi eius dominus Syh | εκκαθαριει] α' έξιλέσται Μ

et pour ses serviteurs il se laissera flétrir..
 Car il les a vus défait,
 abandonnés en détresse et délaissés.
³⁷ « Et le Seigneur a dit : Où sont leurs dieux,
 ceux en qui ils avaient mis leur confiance,
³⁸ « le gras de leurs offrandes, vous le mangiez,
 et vous buviez le vin de leurs libations ?
 Qu'ils se lèvent et qu'ils viennent à votre secours,
 et qu'ils soient pour vous des protecteurs !

grec, ainsi que dans les Targums. Le TM est difficile. Dhorme : « quand il verra que la main se détache et qu'il n'y a plus rien ni esclave ni affranchi » (litt. : ni retenu ni relâché), expressions qui suggèrent un épuisement total. ~ « Détresse » (*epagōgē*) : hapax du Pentateuque, ne se lit que 2 fois en *Isaïe*, 8 fois dans le *Siracide* et chez Théodotion pour Pr 27, 10 ; selon Caird, il a le sens général de « détresse » et non le sens particulier de « captivité » (*LSJ*). Certains manuscrits donnent *apagōgē*. « arrestation » (pour être emmené en captivité : voir ls 10, 4) que Walters considère comme la leçon originale (*The Text...*, p. 129-130).

32, 37 « Et le Seigneur a dit » : TM, « et il dira » (sans sujet). Les Targums ont le verbe « dire » au pluriel et attribuent les paroles suivantes aux nations ennemis qui demandent à Israël « où est le Dieu d'Israël ? », etc. ~ « Leurs dieux » : à cause du contexte le traducteur rend ici « *ēlōhîm* par un pluriel (ailleurs il donne le singulier *theos*, ainsi au v. 39). « Ceux en qui » : le pronom relatif grec tient la place du nom « rocher » dans le TM (attesté au pluriel par les leçons hexaplaires) qui se rapporte aux dieux des ennemis, ce que peut-être n'a pas voulu exprimer le traducteur.

32, 38 « Vous mangiez » : TM, « ils mangeaient ». En employant la deuxième personne, alors qu'on vient de parler des dieux idolâtres (« leurs dieux »), la version grecque dissocie les Hébreux des nations idolâtres : ils n'ont fait que participer au culte, ils ne l'ont pas institué pour eux-mêmes. ~ « Protecteurs » (*skēpates*) : ce mot, non attesté ailleurs dans la documentation grecque, n'est employé que quatre autres fois dans la Septante, uniquement pour appeler le Dieu d'Israël « protecteur » de son peuple (hébreu : « bouclier », *sitrâh*), toujours dans des textes poétiques de cantique ou de prière : en Ex 15, 2 (sans correspondance avec un mot hébreu en ce sens), en Ps 70, 6 (*id.*), dans la prière de Judith (9, 11) et dans l'hymne d'action de grâces de Si 51, 2. Il est deux fois couplé avec *bôthâs*, « secours », et synonyme de *huperaspisē*, une autre innovation (semble-t-il) des traducteurs, notamment dans le Psautier, pour la métaphore du Dieu « qui protège de son bouclier ». Voir aussi la note sur 33, 27. ~ Chez les chrétiens ce terme divin (absent du NT) et le verbe *skēpazein* seront repris dans des litanies d'inspiration juive (voir Clément de Rome, la grande prière des ch. 59-61, avec les notes d'A. Jaubert, SC 167). Ces formules (des couples de deux mots) s'intègrent parfois à la prose chrétienne : voir par exemple les cinq couples de deux mots de la prière de Judith (« Dieu des humbles, secours des petits... ») chez Origène, *Com. Jo. XIII*, 168. ~ Pour un autre hapax de cette famille, *skēpasis*, voir la note sur 33, 27.

³⁹ « Voyez, voyez, que Moi je suis,
 et il n'y a pas de dieu en dehors de moi ;
 moi, je tuerai et je ferai vivre,
 je frapperai et moi je guérirai,
 et il n'existe personne qui délivrera de mes mains.
⁴⁰ « Car je lèverai vers le ciel ma main,
 et je jurerai par ma droite
 et je dirai : Je vis, moi, pour toujours,
⁴¹ « car j'aguiseurai comme l'éclair mon épée,
 et ma main tiendra ferme le jugement,
 et je rendrai le châtiment dû aux ennemis,
 et à ceux qui me haïssent, je rendrai leur dû.

32, 39 « Voyez, voyez » : redoublement emphatique. TM : « voyez maintenant ». « Moi je suis » (*gô eimi*) : le TM donne un des tours utilisés comme substitut du nom divin, littéralement intraduisible : « moi, moi, lui » (*ani 'ani hu'*). Le nom divin créé par le traducteur, *gô eimi* (différent du nom créé en Ex 3, 14, *ho ôn*, « Celui qui est », « l'Étant »), se lit également dans la version d'*Isaïe* (43, 10 et 25 ; 51, 12 ; 52, 6) et sera systématiquement utilisé comme sujet d'un verbe personnel; au sens de « moi, je », dans la recension Kaigé. Il sera important dans l'*Évangile de Jean*, voir A. Jaubert, *Approche de l'Évangile de Jean*, en particulier p. 162-167). ~ « En dehors de moi » (*plèn emou*) : formulé d'exclusion forte (cf. 4, 35 et 39, pour l'hébreu *milebaddō*, il n'est pas de dieu « en dehors de lui ») ; le TM donne ici « *immadî*, « à côté de moi » (Intr., p. 48). ~ La prière ancienne des chrétiens nomme le Dieu « qui tue et qui fait vivre » dans une litanie de supplications : Clément de Rome 59, 3 (voir aussi le texte de 4 M cité en note sur 30, 20). Mais cette formule soulevait des difficultés. Origène répond plus d'une fois aux « hérétiques » qui objectent au Dieu de l'Ancien Testament les mots « moi je tue », « moi je frappe » : ces impies négligent la seconde partie des formules car, si Dieu « fait mourir » (ce qui est « mourir au péché », « mourir avec le Christ »), il faut comprendre aussi qu'il fait vivre « avec lui, vivre par la résurrection ; la mort » ou les mauvais traitements envoyés par Dieu ont une valeur médicinale, ils sont suivis de la guérison (C. Cels. 2, 24 ; *Hom. Jer.* 1, 16 ; *Hom. Num.* 12, 3 ; *Com. Mat.* 15, 11).

32, 40 « Et je jurerai par ma droite » : rien ne correspond à ces mots dans le TM. Le grec crée un parallélisme.

32, 41 « J'aguiseurai » (*paroxinein*) : TM, *shânan*, « aguiseur », rendu par *akorân* dans ses autres occurrences. Pour *paroxinein*, habituellement employé lorsqu'il s'agit d'irriter « Dieu, voir la note sur 32, 16. Le grec introduit une comparaison (« comme l'éclair ») là où le TM écrit : « aguiseur l'éclair (= la lame) de l'épée ». ~ « Tiendra ferme le jugement » (*anthézetai*) : le verbe latin correspondant, *continebit*, a été compris au sens de « retiendra ». Vercundus comprend que Dieu laisse un temps pour le repentir, avant le jugement. ~ Dans les stiques cd (de même au v. 43, fg) le traducteur reproduit le chiasme de l'hébreu en répétant le même verbe (*antapodidômai*, « faire payer en retour » : note sur 32, 35) alors que l'hébreu fait alterner les verbes *shûb* (« rendre la vengeance ») et *shillêm* (« payer »).

POYΘ

1 ¹*Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κρίνειν τοὺς κριτὰς καὶ ἐγένετο λιμὸς* 1
 ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐπορεύθη ἀνὴρ ἀπὸ Βαιθλέεμ τῆς Ἰούδα τοῦ παρ-
 οικῆσαι ἐν ἀγρῷ Μωάβ, αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ νίοι
 αὐτοῦ. ²*καὶ ὄνομα τῷ ἀνδρὶ Ἀβιμέλεχ, καὶ ὄνομα τῇ γυναικὶ* 2
 αὐτοῦ Νωεμίν, καὶ ὄνομα τοῖς δυσὶν νίοις αὐτοῦ Μααλὼν καὶ

AB O' L R' C' dst al verss

Inscriptio: ρουθ A B O' ⁻¹⁹ 488 82-127 R' ⁻³⁰ 58' 71 122 246 628 C' ⁻⁴⁴ 131^c 319 414'
 417 646 s t ¹⁰⁶ 799 53^c 120' 318 392 424 489 509 Arm; η ρουθ 72 414'; ρουθ βιβλιον
 ογδοον (η 19 106) 19 71 44-131^c d 106; ρουθ βιβλιον η αρχη 54; ρουθ βιβλιον
 [...] 628; η ρουθ βιβλιον η 58; ρουθ βιβλος ογδος 75(+ αρχη κεφαλ^λ); βιβλος
 ρουθ 488 53*; βιβλος της ρουθ 319-417-646-cII⁻³²⁸; βιβλιον η ρουθ 314 30; βι-
 βλιον της ρουθ της αλλοφυλου 334; αρχη της ρουθ βιβλου 246; βιβλιον
 ογδοον της παλαιας ητοι η ρουθ 799; βιβλος ρουθ κατα τους εβδομηκοντα
 Syh; incipit liber ruth ^{Lat}cod 109; inscriptio deest in: 93 122 328 Sa

1 ¹ om καί 1° ^{Lat}cod 109 | ἐγένετο 1°] + post hoc Arm | ἐν τῷ κρίνειν τοὺς
 κριτὰς 120*(vid)] εν ταις ημεραις των κριτων 68' 120^c Arm^{ap} (non hab Ald) =
 Pesch; εν ταις ημεραις του κρινοντος κριτας V; in diebus iudicis iudicum (Al:
 unum ^{sup lin}) ^{Lat}cod 109; in diebus unius iudicis ClaudT R 2: cf Vulg | ἐν τῷ] pr
 εν ταις ημεραις A 318 = Compl; εν ταις ημεραις (+ εκειναις 246) του R' ^{-V} 68'
 C' d s t 53 334 424 489 Aeth Arm^{te} = Ald Μ | καί 2° – καί 3°] καὶ εγενετο
 λιμος καὶ 120(sup ras) | καὶ ἐγένετο 2°] om καί L 58 799 334 ^{Lat}cod 109 ClaudT
 R 2 Aeth Arm; > 125 | om λιμός – ἐπορεύθη Syh(l) | λιμός] λοιμος 75 44
 344 | ἐν τῇ γῇ] επι την γην 56' 319-cII d t; επι της γης 376 646; in terram
 Arm | ἐπορεύθη] ανεβη 414 | om ἀνήρ 53 | ἀπό] εκ 120^c ^{Lat}cod 109 | Βαιθ-
 λέεμ B] βιθλεεμ 108-376 75 30-58-129 500; βηθλαιεμ 131; βηθεεμ 528; bethlem
^{Lat}cod 109; της βηθλεεμ 610; βηθλεεμ rel = edd | τῆς] terrae Sa; > 55 120^c =
 Sixt | Ἰούδα] ιουδαιας 75* 58'-68'-121-rI-527 321' 74'-799 53 120^{c1}(vid) 318
 509 = Compl: cf Matth 21 s | om τοῦ oII 500-529(l) | ἀγρῷ] pr τω 334 |
 Μωάβ] μωαμ 343 | αὐτός] pr και 72 550' | om ή 77-131-417^c-422-616-739-
 cI <sup>-236^c 530 761 | αὐτοῦ 1°] ∩ 2° 509 | om οἱ 77 | νίοι αὐτοῦ] δυο αυτου νιοι
 334 | νιοι] pr (※ Syh) δυο (δυου 488*; + οι V 313 610 343 134-344*vid) A O'
 R' ⁻⁵⁸ C' d ⁻¹²⁵ s t 53 318 392 489 ^{Lat}cod 109 ClaudT R 4 Aeth^C Arm Sa Syh =
 Sixt Μ</sup>

2 καὶ 1° – Ἀβιμέλεχ / καί 2° – Νωεμίν] tr 376* | om καί 1° 489 | τῷ ἀν-
 δρί] αυτω ανδρι 314; viro illi ^{Lat}cod 109 | Ἀβιμέλεχ] αβειμελεχ B = Ra^G; αβη-
 μελεχ 527 318; αβημεχ 707; ελιμελεχ O' R' ⁻³⁰ 52-77-414'-529-646 334 392
^{Lat}cod 109 ClaudT R 4 Arm Syh = Sixt Μ; αιλιμελεχ C' ⁻⁵² 77 414' 529 530 646,
 αιλιμελεκ A; ελιμεχ 509 | καί 2° – Νωεμίν] sub ※ Syh; > B d 120^{ttx} Aeth^F
 (sed hab Sixt): homoiot | om ὄνομα 2° 334 | τῇ γυναικί] uxoris ^{Lat}cod 109
 ClaudT R 5te | om αὐτοῦ 1° 334 ^{Lat}cod ClaudT R 5te | Νωεμίν Sixt] νωεμειν

Χελαιών, Ἐφραθαῖοι ἐκ Βαιθλέεμ τῆς Ἰούδα· καὶ ἥλθοσαν εἰς
 3 ἀγρὸν Μωὰβ καὶ ἡσαν ἐκεῖ. ³ καὶ ἀπέθανεν Ἀβιμέλεχ ὁ ἀνὴρ
 4 τῆς Νωεμίν, καὶ κατελείφθη αὐτὴ καὶ οἱ δύο νίοι αὐτῆς. ⁴ καὶ
 ἔλάβοσαν ἑαυτοῖς γυναικας Μωαβίτιδας, ὅνομα τῇ μιᾶ Ὁρφά,

AB O' R' C' dst al verss

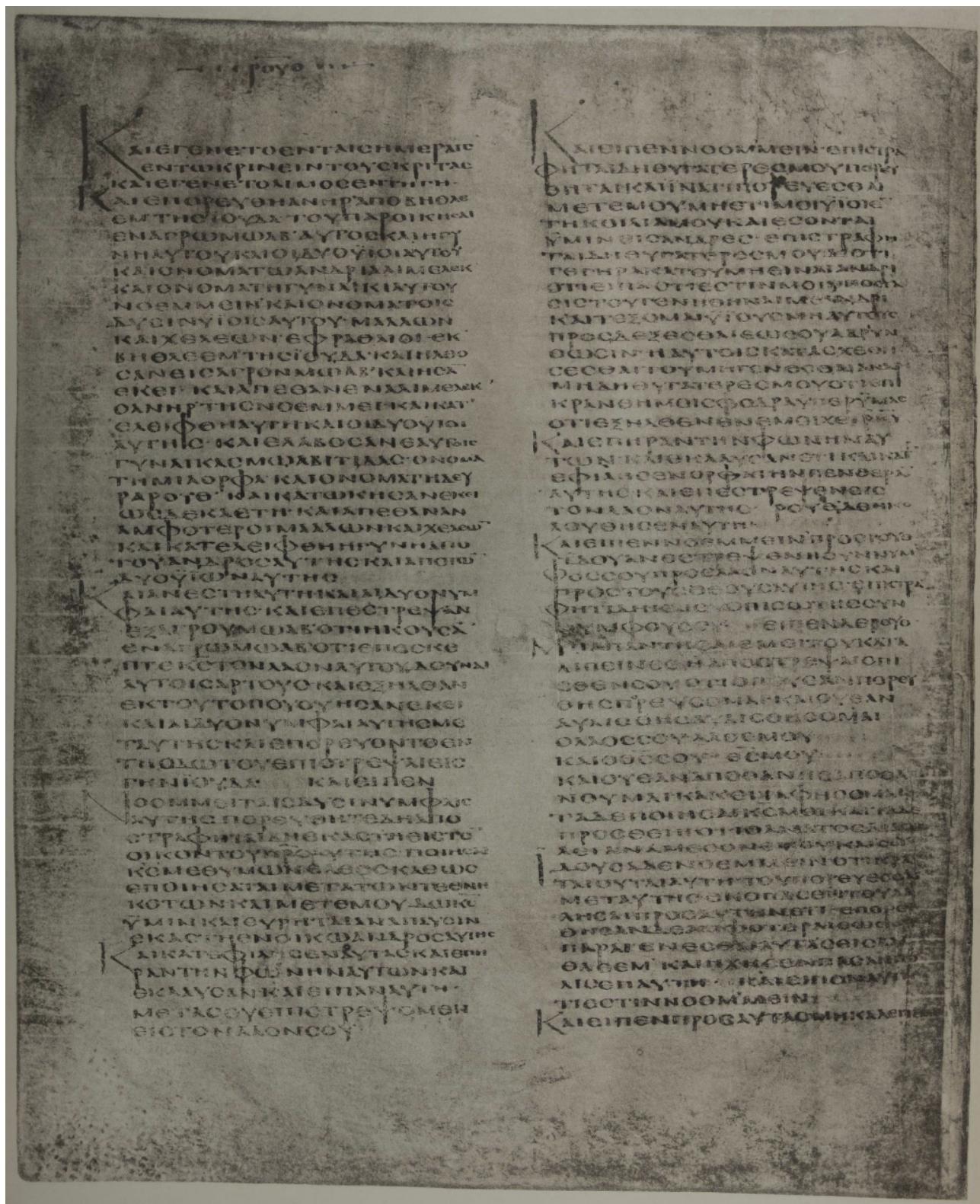
Ra^G; νωεμει 426 120^(mg): cf Μ; νοεμει 376; noemi ^{Lat}cod 109 ClaudT R 5
 Arm^{ap}; νοεμμει 19 318; νοομη 108; νοομι Compl; νοεμμειν A oI^{-64*} 82'-127 =
 Ald; νοεμμιν oII 54-314 t; νοεμμην 75 30^c; νοεμειν 334; νοεμιν 64* 414 Sa;
 νοομμειν R'<sup>-30^c 72 246 C'^{-414'} 529 550' 646 s 53 392 509; νοομμιν 489 707^(mg);
 νοομην 246-527; νοομειν 71-72 529; νοομιν 550'-646^c Arm^{te}; νοομην 646*;
 νοουμμειν cII⁻⁴⁶; νοουμμιν 46; νοομειμ 528 | καί 3° – (3) Νωεμίν] bis scr
 46'* | ὄνομα 3°] pr το 30; nomina ^{Lat}cod 109; > 125 334 | δυσίν] δυο 488'
 120^c; > 75 414 125 334 509 = Pesch | νίοις] pr οι 93; > 82 | Μααλών]
 βααλων 552; μαλλων 376 120^c 334; μααλλων oI⁻¹⁵ L^{-82'} R⁻⁵⁵ 72 407'-30 C⁻⁴⁶
^{313(2°)} 414'-761 s<sup>-130^c 53 318 489 509 ^{Lat}cod 109 ClaudT R 6; μαελλων d⁻¹²⁵ t⁻⁷⁹⁹;
 μανωε 125 | καί 4°] + alter ^{Lat}cod 109: cf Vulg | Χελαιών] κελαιων B (sed
 hab Sixt); χελεων A 18-108-376 82 71 46-77-414' 125 120 334; cheleon Aeth; χελ-
 λαιων oI⁻³⁸¹ 54 M-V-55-527-628 C⁻⁴⁶ 73' 77 328 414' 529 s⁻¹³⁰; χελλαιον 407 318;
 αχελλαιων 328; χελλεων 381 L⁻⁵⁴ 82 rI⁻²⁴⁶ 73'-529 d⁻¹²⁵ 106-134' 392 489; chel-
 leon ClaudT R 6; χελιων 53; celion ^{Lat}cod 109; χελλελαιων 72; χελελεων 799;
 χαιλων 509; χελων 19; χελλων 29 74' Arm; χεελλων 246 | Ἐφραθαῖοι] εφρα-
 θεοι 30 53; εφρανθαιοι 54 527; εφρανθεοι 319; ευφραθαιοι 528 343; euphratei
^{Lat}cod 109; εφραθαιοι 669; εκφραθαιοι 500; φραθαιοι 313(2°); > 29 | ἐκ
 Βαιθλέεμ] pr et profecti sunt ClaudT R 6; qui erant ex bethlem ^{Lat}cod 109; de tri-
 bu Arm^{te} | Βαιθλέεμ τῆς Ἰούδα] της φυλῆς ιουδα απο βηθλεεμ 55 | Βαιθ-
 λέεμ B] βιθλεεμ 376 75-82 30-58-129; βηθλαιεμ 346*; βηθεεμ 319; > 19';
 βηθλεεμ rel = Sixt | τῆς] γης 108 120 509 Sa; του 246-527; > 125 | Ἰούδα]
 ιουδαιας 75 30-72 799 318: cf ι | καί 5° – ἀγρόν] του παροικησαι εν αγρω rII:
 ex ι | ἥλθοσαν] ηλθον 426-oI' L⁻⁸² 16 120' 334 509; ηλθαν 82</sup></sup>

3 Ἀβιμέλεχ] pr ο 82'-314 125 344; αβειμελεχ B = Ra^G; αβημελεχ 527; ελιμε-
 λεχ O' R'<sup>-30^c 56* 730 46-52-77-319*-414'-529-646 334 392 509 ^{Lat}cod 109 ClaudT
 R 8 Arm Syh = Sixt Μ; αιλιμελεχ 16-44-131-319^c-417-422-500-616-739-cI⁻⁴⁶
⁵³⁰; αλιμελεκ A; ελλιμελεχ 730; αχιμελεχ 56* | ὁ ἀνὴρ] bis scr 19 | τῆς Νωε-
 μίν] noemi ClaudT R 8; eius ^{Lat}cod 109 | τῆς] > R'<sup>-30^c C' s 53 334 489 (sed
 hab Ald) = Μ; + γυναικος 314 799 | Νωεμίν Sixt] νωεμειν B 120-707*
 Aeth^F(vid) = Ra^G; νωεμει O^{-19'}: cf Μ; νοεμμει A 15-19; νοεμμι 318; νοομει
 108; νοομι Compl; νοεμμειν 64^c-381 82'-127 30^c-55^c = Ald; νοεμμιν oII 54 125
^{t-106}; νοεμμην 75; νοεμειν 334* 707^c; νοεμιν 64* 414 d⁻¹²⁵ 106 334^c Sa; νοομ-
 μειν R'^{-V} 30^c 55^c 72 246 628 C'^{-414'} 550' 646-313(2°) s 53 392; νοομμιν V 489;
 νοομην 246-527; νοομμιαν 509; νοομειν 71-72; νοομιν 550'-646 Arm; νοουμ-
 μειν cII⁻⁴⁶ 313(2°); νοουμιν 46; νοομέιμ 528; > 314; absc 628 | κατελείφθη]
 κατελειφθησαν (-ληφθησαν 75 334) 75 761 125 334 | αὐτή] pr η γυνη O: ex 5;
 mulier Arm; εκει 120' | καί 3°] bis scr 320(I) | νίοι] pr οι 500 610; et αὐτῆς tr
 334 | αὐτῆς] αυτου 376*</sup></sup>

4 ἔλάβοσαν (-βωσαν 19-376) A B O⁻⁴²⁶ 392 509] ελαβεν 129; > 120; ελαβον

Annexe - Ruth (Codex Alexandrinus)

Source : https://manuscripts.csntm.org/Manuscript/Group/GA_02?sequence=999

Alexandrinus - British Library, Royal MS 1 D V, folio 158

Annexe - Ruth (Codex Vaticanus Vat.gr. 1209)

: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1209

Copyright © Biblioteca Apostolica Vaticana

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1209/0308

powered by AMLAD·NTT DATA

Vaticanus, Bibliothèque du Vatican, Vat.gr. 1209, folio 304

Codex